

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i85.1860>*В. І. Мельник*

ЗАГАЛЬНА ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ¹

Вступ. Система економічної безпеки України є складним багатограним різнорівневим утворенням, яке функціонує для реального захисту та сприяння розвитку національної економіки. Вона включає в себе набір певних складників, що й дає підстави позиціонувати цю систему саме як спрямовану на досягнення певних цілей в економічній сфері.

Постановка проблеми. Одними з таких складників є суб'єкти із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. Саме вони, зважаючи на сутність та функціональне призначення, займають провідну роль серед інших складників і демонструють характер такої системи, визначають специфіку роботи останньої.

Зважаючи на особливості економічного складника державної безпеки, зокрема зумовлений широким діапазоном загроз і ризиків для вітчизняного економічного сектору, а також враховуючи реалії національного законодавства, можна припустити, про існування значної кількості її суб'єктів. Проте необхідно виокремити ключові із них, зважаючи на помітну перевагу одних на іншими в цьому процесі, що й актуалізує вибрану тематику наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти цього питання були об'єктом наукового інтересу вчених і науковців Ю.В. Гаруст [17; 18], В.Р. Котковського [14], Н.О. Слободянюк [13], Т.Я. Хабрієва [12], В.Ф. Яковлєєва [9; 12], В.С. Якушева [8], В.А. Янковського [13] та інших. Зважаючи на зміни в законодавстві, а також усвідомлюючи складність і багатогранність вказаного складника державної безпеки й осмислюючи його важливість для держави, необхідно висловити свою точку зору з приводу основних суб'єктів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України.

Постановка завдання. Відповідно до окресленої актуальності дослідження необхідно дослідити та з'ясувати призначення саме суб'єктів у системі економічної безпеки України, а також визначити основні з тих, діяльність яких має суттєве значення для національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи вибрану тематику наукового дослідження, насамперед зверну увагу на поняття «суб'єкт» як складник системи. Серед існуючих визначень дефініції «суб'єкт» під цим терміном із сучасної тлумачної літератури слід виділити такі варіанти його трактування: 1) особа, група осіб, організація, які відіграють активну роль у певному процесі, акті; 2) особа або організа-

¹ Робота виконана в проєкті 0118U003582.

ція як носій певних прав і обов'язків; 3) той, хто впливає на поведінку інших [1; 2]. Тобто, такий суб'єкт є активним елементом певної системи і демонструє її характер, визначає специфіку роботи останньої.

Йдеться також про такий суб'єкт суспільного життя, який здатний виступати учасником правовідносин як носій юридичних прав та обов'язків [3, с. 229; 4, с. 114–115]. Погоджуюся з думкою Т.О. Санжарук, яка зазначає, що в цьому аспекті йдеться про «індивідуально визначеного суб'єкта права, який реалізував власну правосуб'єктність в частині реалізації конкретних прав і свобод у конкретних правовідносинах» [5, с. 94]. Тому ці суб'єкти мають володіти правосуб'єктністю.

Правосуб'єктність є самостійною правовою категорією, яка в наукових юридичних колах визначається як здатність фізичних та юридичних осіб у встановленому порядку бути суб'єктами права, тобто носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [6, с. 50; 7, с. 60].

В.С. Якушев, крім такого формулювання, додатково наголошує, що здатність в обов'язковому порядку закріплена в нормах права і гарантована ним же [8]. В.Ф. Яковлев наголошує, що правосуб'єктність означає наділення суб'єктів певними соціально-правовими можливостями, встановлення їх меж, кордонів. Правосуб'єктність не має конкретного змісту, не могла б виконувати ці функції [9, с. 39].

Цікаву думку також висловили А.П. Сергєєв і Ю.К. Толстой, вказуючи, що вона визнається в рівній мірі за всіма особами як максимально повна, сумарно виражена можливість права володіння, абстрактний характер якої виявляється в її узагальнюючій характеристиці. Абстрактний характер правосуб'єктності передбачає незалежність правосуб'єктності від волі і дій самої особи [10, с. 97]. Вона є абстрактною властивістю тієї чи іншої одиниці та формується в свідомості на підставі результатів аналізу правового становища останнього як суб'єкта тих чи інших відносин.

А.В. Міцкевич зазначає, що правосуб'єктність надається людям і організаціям законом відповідно до потреб розвитку суспільства. Тому вона, як і інші правові категорії, повинна розглядатися у зв'язку із суспільними відносинами, що складаються на основі економічного і політичного ладу цього суспільства [11, с. 26].

Однією з ключових властивостей правосуб'єктності є її нестабільність, яка є наслідком змін національного законодавства у відповідній сфері відносин. Ознайомлюючись із позицією А.В. Міцкевича [11], Т.Я. Хабрієва доходить висновку, що з цієї причини і перелік суб'єктів права, і обсяг їх правових можливостей залежать від того, в якому суспільстві (його типі) вони функціонують. Розвиток або забуття демократичних засад суспільного життя, визнання людини найвищою цінністю чи обмеження її прав і свобод значно трансформували уявлення про правосуб'єктність в різні епохи у різних державах.

Прагнення до рівності і свободи зумовлювало розвиток уявлень про правосуб'єктність, що часто ставало причиною посилення соціальної напруги. Це судження справедливе для будь-якого типу держави і соціально-економічної формації. Перебувати поза правопорядком завжди означало обмеження або поразку в правах, тобто позбавлення повноправного статусу суб'єкта права. Вся історія розвитку права може бути представлена як реалізація прагнення людини отримати рівні права і реалізувати свої можливості [12, с. 23–24]. Вказана точка зору вкотре доводить

тезу про доцільність існування правосуб'єктності в тих, хто може впливати на захист економічного складника.

Іншим вагомим аспектом цього питання є визначення основних суб'єктів з питань забезпечення організації та функціонування національної системи економічної безпеки. Традиційно в наукових колах існує невизначеність і неузгодженість із цієї проблематики. Н.О. Слободянюк та В.А. Янковський пропонують узагальнений перелік таких суб'єктів, включаючи до нього фізичних і юридичних осіб, державні та місцеві органи влади, міністерства, податкові й митні органи та їх структурні підрозділи, науково-дослідницькі центри тощо [13, с. 10]. В.Р. Котковський пропонує виділяти стратегічний (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України), оперативно-стратегічний (міністерства і відомства) та оперативний (державні адміністрації) ієрархічні рівні регулювання [14, с. 7] і суб'єктний склади.

У попередньому ключовому безпековому Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV [15] до таких суб'єктів відносили Президента України; Верховну Раду України; Кабінет Міністрів України; Раду національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратуру України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Збройні Сили України, Службу безпеки України, Службу зовнішньої розвідки України, Державну прикордонну службу України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України, громадян України та їх об'єднання [15].

З набранням чинності нового законодавчого акту «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII [16] кількісний склад такої групи суб'єктів очікувано змінився. Відповідно до ч. 2 ст. 12 вказаного документу склад сектору безпеки і оборони включає Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державну спеціальну службу транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національну гвардію України, Національну поліцію України, Державну прикордонну службу України, Державну міграційну службу України, Державну службу України з надзвичайних ситуацій, Службу безпеки України, Управління державної охорони України, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [16]. Також наголошено, що інші державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони [16].

Вбачаю за доцільне презентувати власне бачення кількісного складу основних суб'єктів, діяльність яких має важливе значення для різних аспектів, пов'язаних із організацією та функціонуванням системи економічної безпеки України:

1. Верховна Рада України.
2. Президент України.
3. Рада національної безпеки і оборони України.

4. Кабінет Міністрів України, відповідні міністерства (Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство фінансів України) та деякі інші органи виконавчої влади (Державна митна служба України, Державна податкова служба України, Агентство з управління державним боргом України, Державна казначейська служба України, Державна фіскальна служба України, Державна служба фінансового моніторингу України, Державна регуляторна служба України, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Національне агентство з питань запобігання корупції, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, обласні адміністрації).

5. Судові органи (місцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд в частині спеціалізації останніх із відповідних цивільних, кримінальних, господарських та адміністративних справ), Конституційний Суд України.

6. Правоохоронні органи (Національна поліція України, Служба безпеки України, підрозділи податкової міліції, які діють у складі Державної фіскальної служби України, органи прокуратури, Національне антикорупційне бюро України та Державне бюро розслідувань) [17, с. 30; 18, с. 31].

7. Національний банк України, банківські та небанківські фінансові установи.

8. Органи місцевого самоврядування.

9. Суб'єкти господарювання.

Висновки. Відповідно до поставленого завдання досліджено та з'ясовано призначення саме суб'єктів у системі економічної безпеки України, а також визначено основні з них, діяльність яких має важливе значення для національної економіки. Зважаючи на власну компетенцію, вказані суб'єкти, порівняно з іншими, відіграють важливу роль у цьому процесі.

Вказане дослідження має важливе теоретичне значення для подальшого вивчення питань, пов'язаних із суб'єктним складом системи економічної безпеки України. Запропонована варіація суб'єктів національної системи економічної безпеки налічує саме тих, які дійсно можуть впливати на економічне становище держави.

Література

1. Тлумачний словник української мови. URL: <https://eslovnyk.com/суб'єкт> (дата звернення: 12.05.2020).
2. Білодід І.К. Академічний тлумачний словник української мови. К. : Наукова думка, 1970-1980. Т. 5. URL: <http://sum.in.ua/s/sub.jekt> (дата звернення: 12.05.2020).
3. Цвік М.В., Петришин О.В., Авраменко Л.В. та ін. Загальна теорія держави і права : [підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл.]. Х. : Право, 2011. 584 с.
4. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении. М., 1974. 250 с.
5. Санжарук Т.О. Поняття «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин»: питання розмежування. *Актуальні проблеми держави і права*, 2003. Вип. 21. С. 91–95.
6. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія: в 6 т. К. : «Укр. енцикл.», 1998-2004. Т. 5: П-С. 736 с.
7. Пундор Ю.О. Про визначення змісту категорії «правосуб'єктність» в теорії права та галузевих теоріях цивільного й господарського права (порівняльно-правовий аспект). *Часопис Київського університету права*, 2013. № 1. С. 60–63.

8. Якушев В.С. Юридическая личность государственного производственного предприятия. Свердловск, 1973. 347 с.
9. Яковлев В.Ф. Отраслевой метод регулирования и гражданская правосубъектность. *Правовые проблемы гражданской правосубъектности: межвузовский сборник научных трудов*. Свердловск, 1978. Вып. 62. С. 39–42.
10. Толстой Ю.К., Сергеев А.П. Гражданское право. М. : Статут, 2014. Т. 1. С. 97.
11. Мицкевич А.В. Субъекты советского права. М., 1962. С. 5.
12. Яковлев В.Ф., Хабриева Т.Я., Андреев В.К. и др. Правосубъектность: общетеоретический, отраслевой и международно-правовой анализ : сборник материалов к XII Ежегодным научным чтениям памяти профессора С.Н. Братуся. М. : Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации; Статут. М., 2017. 434 с.
13. Слободянюк Н.О., Янковський В.А. Економічна безпека держави: економічна сутність та складові елементи. *Торгівля і ринок України*, 2019. № 1(45). С. 10.
14. Котковський В.Р. Державне регулювання економічної безпеки в Україні : автореф. дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Запоріжжя, 2007. 20 с.
15. Про основи національної безпеки України : Закон від 19.06.2003 № 964-IV. Дата оновлення: 07.11.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (дата звернення: 14.05.2020).
16. Про національну безпеку України : Закон від 21.06.2018 № 2469-VIII. Дата оновлення: 04.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 14.05.2020).
17. Гаруст Ю.В., Мельник В.І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект : монографія. Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 256 с.
18. Garust Y.V., Melnyk V.I. Law enforcement agencies on protection of economic security of Ukraine: administrative and legal aspect : monograph, 2019. 368 p.

Анотація

Мельник В. І. Загальна правова характеристика суб'єктів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. – Стаття.

Стаття присвячена питанню загальної правової характеристики суб'єктів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. Акцентується увага та робиться спроба довести, що економічна безпека держави, зважаючи на власну багатогранність, складність, а також безумовну значимість для національної безпеки України з позиції оцінки реальних матеріальних можливостей та економічної стійкості останньої вимагає належного захисту.

Зважаючи на такі властивості економічного безпекового складника зроблено висновок про необхідність комплексного сприяння її належному функціонуванню. Аналізуються точки зору вітчизняних вчених і науковців відносно кількісного складу суб'єктів, уповноважених на забезпечення функціонування економічної безпеки України, а також вивчаються думки останніх щодо їх ролі в цьому процесі.

Враховуючи особливості вказаного елемента державної безпеки, теоретичні напрацювання вітчизняних та іноземних дослідників на підставі аналізу чинного законодавства, наголошується, що основними суб'єктами із забезпечення організації і функціонування системи економічної безпеки України є багато державних органів на всіх рівнях із широким діапазоном завдань і різним спектром функціонального спрямування.

З урахуванням викладеного вище запропоновано власне бачення кількісного складу основних суб'єктів із забезпечення організації і функціонування системи економічної безпеки України. Наголошено, що кожен із таких суб'єктів, зважаючи на власне правове становище та призначення, відіграє важливу роль у цьому складному процесі. Акцентовано увагу на тому, що належне функціонування системи економічної безпеки України можливе тільки за умови систематичного виконання відповідних завдань і реалізації функцій всіма встановленими суб'єктами. При цьому зроблено спробу довести, що поточне адміністративно-правове забезпечення, яке слугує правовою основою для діяльності вказаних суб'єктів, має певні недоліки та потребує вдосконалення.

Ключові слова: безпека, державні органи, напрями діяльності, система економічної безпеки України, суб'єкт.

Summary

Melnyk V. I. General legal characteristics of subjects to ensure the organization and functioning of Ukraine's economic security system. – Article.

The article is devoted to the issue of general legal characteristics of subjects on ensuring the organization and functioning of the system of economic security of Ukraine. Attention is paid and an attempt is made to prove that the economic security of the state, in spite of its multi-facetedness, complexity, and unconditional significance for the national security of Ukraine, requires proper protection from the position of evaluation of real material possibilities and economic stability of the latter. Despite such characteristics of the economic security of the component, a logical conclusion is made about the need for systematic comprehensive assistance in its proper functioning.

The views of domestic scientists and scientists on the number of entities authorized to ensure the functioning of economic security of Ukraine are analyzed, as well as the views of the latter on their role in this process are studied. Taking into account the peculiarities of this element of state security, theoretical developments of domestic and foreign researchers and based on the analysis of current legislation, it is emphasized that the main actors in ensuring the organization and functioning of Ukraine's economic security system are many government agencies at all levels direction.

Taking into account the above, the vision of the quantitative composition of the main subjects on ensuring the organization and functioning of the system of economic security of Ukraine is offered. It is emphasized that each of these entities, given its own legal status and, consequently, appointment, plays its undeniably important role in this complex process.

It is emphasized that the proper functioning of the economic security system of Ukraine is possible only if the systematic implementation of relevant tasks and implementation of functions by all established entities. At the same time, it was noted and an attempt was made to prove that the current administrative and legal support, which serves as the legal basis for the activities of these entities has certain shortcomings and, accordingly, needs to be improved.

Key words: security, state bodies, directions of activity, system of economic security of Ukraine, subject.